

Tamási Áron a tengeren túl

ÍRÁSOK AMERIKÁBÓL

Az idő és az anyag gyarapodása egyre inkább biztatja az irodalomtörténetírást: Tamási Áron életművét megrajzoló Czine Mihály érzékeny és fényes esszéi, Féja Géza baráti összegző könyvecskéje, Izsák Józsefnek általa is már sok ponton kitágított kismonográfiája és Taxner Tóth Ernő részben korábbi megállapításokat ismétlő, másrészt értetlenségeket, félrehallásokat sorjázó munkája után terjedelmesebb, az életút mozdulásait aprólékosabb mozzanataiban figyelő és magyarázó monográfiára is szükség volna már.

A Tamási Áronról szóló eddigi írások az amerikai esztendőket mondták a legtalányosabbnak. A megállapítás főképpen a kéznél levő adatok hiányában hangzik el újra és újra. Kényelmesség okán is tehát. Az utóbbi esztendőekben a véletlen is segített abban, hogy többet tudunk a nagyvilágot járó Tamási Áronról. Előkerült első drámája, az Amerikában írott Ósvigasztalás, amely épp a Tiszatáj hasábjain jelent meg. S az Alföld, a Forrás, legutóbb pedig a Napjaink adott közre a diákkori jóbaráthoz, Molnár Jenőhöz írott levelekből. Az írásra, a föladatra való készülődés dokumentumai ezek az írások. Tamási Áron valamennyiben hazagondol; a kolozsvári New York kávéházban írásra készülődő barátokra, Gálffy Annára, a szép színésznőre, Erzsikére, oly igen óhajtott menyasszonyára, de főképpen írói életére, amelyet tengerentúl se tud másutt elképzelní és ivelni látszani, mint az egyetlenben, bajlított szülőföldjén.

A Lélekindulás is kinn szerkesztődik. „Eddigi 26 novellám közül úgy 18—20 jön a könyvbe, amit hozzávetőleg 180—200 oldalra becsülök” — írja 1925. január elsején Molnár Jenőnek Welchből. S valóban válogatás, és nem gyűjteményes könyv a Lélekindulás. A Tamási elemzések visszatérő megállapítása: Amerikában is az otthoni gondokkal küzdött; az írásokkal bizonyítható ez. A nemrégiben fölfedezett Báts Esztert látták ebből kivételnek, de amerikai magyar tragédia volt az is. A bajszerző nagyvilág címmel hazajövetel után közreadott útirajza és az Ábel Amerikában, valamint a már ismert és eddig nem publikált, Molnár Jenőhöz írott levelek is igazolják: Tamási Áron mily kevésbé élte Amerikát. Ehhez szolgálunk most újabb dokumentumokkal.

Tamási Áronné gondos filológiai kutató munkájának eredményeképp a korabeli kolozsvári lapokból eddig kötetben nem közölt írások kerültek elő; az amerikai esztendőket motiválják ezek is. A Székelyek között Amerikában az Ellenzék 1924. szeptember 22-i számában jelent meg, a Két kicsi magyar pedig a Vasárnapi Újságban (1924. 50. sz.). A két írás összefüggésére érdemes figyelniünk. A tudósítás harmadik részében a riporter egy Amerikában élő székely család két kicsi gyermekének hovartozandósági sorsát rajzolja meg. Egyikőjüket hazaküldte az apja, ne feledje az otthoni szót — a történet itt a maga szociográfiai hitelességében van elmondva. Néhány hét múlva azonban újjáformálódik az életanyag! S ami a maga valóságában tehetőség kérdése volt, a novellában drámává fészül: egyik gyermek odakünn a nagy-

világban is már bizonyos a hovatarozandóság dolgában, a másik azért nincs a világon, mert sehol nincs otthon benne. Két kicsi magyar — így szól az elbeszélés címe, s akárhogy is a testvérháború, a kicsi Pál immár Amerikára sohasem tanítható meg.

Amiként Tamási Áron se volt tanítható az új életre. Az imént idézett, Molnár Jenőhöz szóló levelében írja magával és lakótársával, Halmágyi Antival kapcsolatban: „...én unom itt magamat. Biza Te is megelégnéd hosszú időn át vezekelni itt, mint egy fakir. Szegény amerikaiakat vég nélkül unom, a sok marhát. Nemi különbség nélkül, nem tudok megbarátkozni velük: ebben nagy különbség van Anti és közötttem, mert ő jól tűri őket s gyakorolja.” A két kicsi magyar, Pál és Miklós között is ez a sorskülönbözőség.

Amikor Tamási Áronné szívessége folytán közzétesszük ezeket az írásokat, az a gondolat is vezet bennünket, hogy számos színházi bemutató, jeles munkáinak visszatérő közreadása mellett fontos volna életműve további gondozása. A kritikai kiadásra való készülődést is jelentené az irodalomtörténet számára, ha a mostaniakhoz hasonló elbeszélései, karcolatai is a közönség elé kerülnének. S a magyar publicisztika, esszéírás nemes tradícióját gazdagítaná egy olyan könyv, amely Tamási Áron közírói munkásságát mutatná be a közönségnek. Harmincöt esztendővel ezelőtt jelent meg az utolsó és egyetlen ilyen munka, a Virrasztás. Amelyből tucatszámra hiányzanak a Brassói Lapokban megjelent közírások (a Varga—Patyi-féle bibliográfia se tartja őket számon); s a tavaszvárás bizakodásában, a békesség-emberiesség óhajításában visszatérően, nyomatékos szóval szólott Tamási Áron 1945 után is, amikor csak tér és az Idő által erre engedékenység adatott.

Immár nem a virrasztó, hanem szigorúságával, erkölcsével önismeretre tanító és megtartó közíró Tamási Áront is óhajtjuk a válaszolók sorában mindennapjaink gondoljai közepette.

ABLONCZY LÁSZLÓ

TAMÁSI ÁRON

Székelyek között Amerikában

AZ ELLENZÉK AMERIKAI TUDÓSÍTÁSA

I.

Mindenüvé jut belőlünk, csak éppen oda nem, ahol valamit ingyen osztogatnak.

A tél folyamán — ez még New-Yorkban vala — egyszer beállít hozzám két ember. Már az ajtóban ravaszul mosolyognak — később kivallották, hogy azért tettek, mert már helyben érezték magukat.

— Szerencsés jestét — azt mondja az egyik.

— Helyben vagyok — gondolom én is s hamar leültetem őket s nem szólok a világért sem, haddlám: hogy kezdik ők s mennyire szotyogtatták el a székelységüket. A kisebbik mingyárt lehúzódik egy székre, egyik szemével forgatja a kalapját, a másikkal mosolyog tovább. A másik, egy igennagy száraz ember, fennállva kezdi:

— Megéreztem a hazai büzt — s hangja úgy hangzott, mint egy magasban lengő megrepedt lant, ami az épeket még kétszer túléli.

— Kedves beszéd — mondom s erre leül s vallani kezdi, hogy ő húsz eszten-